

BIJDRAGE
 VAN
Mr. DAAM FOCKEMA,
 OVER DEN GESCHIEDSCHRIJVER
CORNELIUS TACITUS.

Voorgelezen in de vergadering van het Provinciaal Friesch
 Genootschap van Geschied-, Oudheid- en Taalkunde,
 op den 19 November 1840.

Mr. H. VAN WIJN beweert, in zijne *Avondstonden*, op blz. 108 en verv., dat **TACITUS**, de Procurator *Galliae Belgicae*, niet is geweest de geschiedschrijver, en beroept zich op volgende punten:

I. **PLINIUS** gewaagt van een ongeveer driejarig kind van **CORNELIUS TACITUS**, den Procurator *Galliae Belgicae*, in lib. VII, c. 16, *Historiae naturalis*, welk werk aan **TITUS VESPASIANUS** in het 830ste jaar van *Rome* zoude zijn opgedragen.

II. **TACITUS** de geschiedschrijver is getrouwd met de dochter van **AGRICOLA**, bij het aftreden van dien als Burgemeester van *Rome*. Zie **TACITUS**, in *Vita AGRICOLAE*, c. 10. En men stelt wel, dat zulks na het jaar 830 van *Rome* zoude hebben plaats gehad, a. dewijl in dat jaar het Burgemeesterschap van **AGRICOLA** wordt voorgedragen, en b. **TACITUS** zich *juvenis* noemt.

III. *PLINIUS*, de schrijver der *Historia naturalis*, is omgekomen bij de ontzettende uitbarsting van den *Vesuvius*, en dit geval wordt gebragt tot het laatste of tweede jaar der regering van *TITUS*. — *PLINIUS*, de zusters zoon van dien schrijver, zegt in ep. 20, lib. VI, dat hij zich toen bevond in het 18de jaar zijns levens, en hij zegt in ep. 20, lib. VII: » Erit rarum et insigne, duos homines (bedoelende » zich zelve en den geschiedschrijver *TACITUS*), » *aetate propemodum aequales*, alterum alterius » studia fovisse, equidem adolescentulus, quum jam » tu fama gloria floureres." VAN WIJN, blz. 112.

Ik had *TACITUS* den geschiedschrijver, in mijne *Schetsen van de Friesche geschiedenis*, deel I, blz. 102, aangenomen als den *Procurator Galliae Belgicae*, op het voetspoor van andere schrijvers (zie de Voorrede van de *Opera TACITI*, bij *WETSTEIN*, in 1734, in 12°, gedrukt). Toen ik het vorenstaande van *Mr. H. VAN WIJN* las, rekende ik het mijn pligt, om de door mij aangename stelling nader te onderzoeken, hetwelk aanleiding heeft gegeven tot de volgende bedenkingen.

De stelling van den Heer *VAN WIJN* rust op *tijdsbepalingen*, en op de aangename beteekenis van *juvenis*, jongman, en *aequalis*, van denzelfden ouderdom, en daaruit afgeleide besluiten.

Ik neem het gevoelen aan, dat *PLINIUS* het werk

heeft opgedragen aan TITUS; hij noemt denzelfven *jucundissime Imperator*. Ik zal mij over de daarop volgende ingelaschte tusschenrede, welke een struikelblok voor de geleerden oplevert, niet uitlaten. Het is mij verder wel bekend, dat FLAVIUS VESPASIANUS zijnen zoon TITUS tot deelgenoot in het *burgemeesterschap* heeft gehad, doch niet in de *keizerlijke regering*, welke aan TITUS na des vaders dood is opgedragen. Ik besluit dus met anderen, dat de opdracht door PLINIUS heeft plaats gehad in het tweede jaar der regering van TITUS, toen PLINIUS, als Vlootvoogd dienst doende, bij de ontzettende uitbarsting van den *Vesuvius* omkwam. De tijdsbepaling zullen wij nader behandelen, met de toepassing op een driejarig kind van CORNELIUS TACITUS.

Wat den tijd van het burgemeesterschap van AGRICOLA betreft: hier moet men beginnen met aan te merken, dat de Keizers doorgaans als Consules in de *Fasti Consulares* worden aangeteekend, doch in hunne plaatsen, gedurende den loop van het jaar, niet zelden anderen aanstelden, *Consules extraordinarij* genoemd; de tijd van zoodanig burgemeesterschap is dus minder zeker. Men berekent wel, dat het huwelijk van TACITUS met de dochter van AGRICOLA is voltrokken in het jaar van Rome 830, VESPASIANO IIX et J. AGRICOLA Consulibus; maar het blijkt uit de opgave van TACITUS zelve, dat AGRICOLA zijne dochter aan TACITUS heeft toegezegd gedurende het burgemeesterschap, en ten huwelijk heeft gegeven *post consulatum*, na het aftreden als

Burgemeester; dus zoude het huwelijk zelfs later zijn voltrokken, en wel in het 831ste jaar van Rome. Doch de evengemelde bepaling van tijd is in meer dan een opzigt verdacht; want de *Fasti Consulares* noemen bij VESPASIANUS IIX Consul niet AGRICOLA, maar TITUS VI. Zie PETAVII *Rationarium temporum*, tom. III, p. 89. Wanneer men verder in overweging neemt, naar aanleiding van de opgave van TACITUS, in *Vita AGRICOLAE*, c. 17 et 18, dat PETILIUS CERIALIS spoedig onder de regering van VESPASIANUS als Landvoogd naar *Britanniën* is gezonden, doch niet lang daarna het hoofdbeleid van den krijg tegen CLAUDIUS CIVILIS en anderen heeft aanvaard; dat toen JULIUS FRONTINUS het bewind in *Britanniën* heeft opgenomen, na wien JULIUS AGRICOLA als Landvoogd is opgetreden, waartoe deze (door het voltrekken van het huwelijk zijner dochter met TACITUS opgehouden) » media jam aestate » (eerst in het midden van den zomer) dervwaarts is vertrokken, en daar een aantal jaren is verbleven: dan begint reeds een denkbeeld te ontstaan, dat de togt van AGRICOLA naar *Britanniën* vroeger heeft plaats gehad, dan toen VESPASIANUS voor de 8ste of 9de maal Burgemeester was. Dit wordt waarschijnlijker, wanneer men overweegt, dat AGRICOLA, volgens TACITUS, spoedig na de aankomst van Keizer VESPASIANUS te Rome, benevens anderen, onder de patriciërs door den Keizer is benoemd, en weldra tot Landvoogd van *Aquitanië*, van waar hij binnen drie jaren is terug gekeerd, zoo als TACITUS, in *Vita AGRICOLAE*, c. 9, zegt: » Revocatus ad spem consulatus, » comitante opinione *Britanniam* ei provinciam

» dari,” waar hij reeds vroeger met eer in eenen lageren rang had gediend; waarop TACITUS onmiddelijk laat volgen: » Consul egregiae tum spei » filiam juveni mihi despondit, et post consulatum » collocavit, et statim *Britanniae* praepositus est.”

Na deze geschiedkundige daadzaken bijgebracht te hebben, zal ik daarop de tijdrekenkundige toepassing maken; waartoe ik mij van *PETAVII Rationarium temporum* zal bedienen, welke door zijne ontwikkeling over de tijdrekenkunde in het 2de deel, en door de tabellen in het 3de deel, eene gemakkelijke leiding geeft. Ik zal vooraf aanmerken, dat *PETAVIUS* in dezen de jaartelling van *Rome* gebruikt, en vervolgens de Christelijke jaartelling; waarom het noodig zal zijn het standpunt van vergelijking te bepalen. Men heeft opgemerkt, dat de tijd der geboorte van *JEZUS* niet met het begin der aangenomene jaartelling overeenkomt, dat men die geboorte in het tweede jaar voor het begin der gewone jaartelling aanneemt; dan zal men het getal der jaren van *Rome* met 2 moeten verminderen, en die der gewone jaartelling vermeerderen; dewijl evenwel deze algemeen in gebruik is, zal ik met *PETAVIUS* dezelve behouden, en met hem het jaar van *Rome* 753 en het jaar 1 der gewone tijdrekening in verband brengen, en dus bij de jaren van onze jaartelling 752 voegen, om het jaar van *Rome* uit te vinden.

Wanneer wij nu van de schrijvers overnemen, dat de geschiedschrijver *TACITUS* (zie Voorrede van

de *Vita Taciti* evengemeld) geboren is in het laatst der regering van CLAUDIUS, dan zoude men de geboorte van TACITUS kunnen stellen in het jaar van Rome 803.

Het voltrekken van het huwelijk van TACITUS met de dochter van AGRICOLA $752 + 75 = 827$.

De benoeming van TACITUS tot Procurator *Gallicae Belgicae* door Keizer VESPASIANUS $752 + 77 = 829$.

Het tweede jaar der regering van TITUS, waarin PLINIUS is omgekomen . . $752 + 81 = 833$.

Dan zoude TACITUS bij het voltrekken van zijn huwelijk zijn geweest 24 jaren, en bij de uitbarsting van den *Vesuvius* 30 jaren, en tusschen die gebeurtenissen zoude een zestal jaren zijn verlopen.

Men neme daarvan af den tijd van de zwangerschap der vrouw, en eenigen tijd van de inlassching voor de opdracht, dan zoude de melding van een *onlangs* door PLINIUS gezien driejarig kind van den geschiedschrijver TACITUS, Procurator *Gallicae Belgicae* genoemd, niet onmogelijk, maar in tegendeel zeer waarschijnlijk zijn geweest. Het is wel zoo, dat de *Historia naturalis* een werk van vele jaren was; en de inlassching van dit artikel niet lang voor de opdracht zoude zijn geschied; maar dit is niet vreemd, daar PLINIUS, in lib. II, sect. 22, gewaagt van eene komeet, waar over TITUS, voor de vijfde maal Burgemeester (in het jaar van Rome 828), „praeclaro carmine perscripsit;” en het verdient bijzondere aanmerking, dat hij bij het zien van het kind van TACITUS voegt bepaaldelijk „non „pridem,” *onlangs*, als van kennelijke aanwijzing.

Na deze tijdrekenkundige bedenkingen zal ik nog iets over taalkunde toepassen, dewijl de Heer VAN WIJN zich beroept op het woord *juvenis*, door TACITUS gebezigd betrekkelijk zijnen ouderdom bij het aangaan der trouwbeloften, en op het woord *aequalis*, door PLINIUS op zich zelven en TACITUS toegepast. De Heer VAN WIJN noemt *juvenis* jongman; laten wij de kracht en beteekenis van het woord *juvenis* onderzoeken. » *Juvenis* » est," zie FABRI *Thesaurus*, in voce, » qui ad- » lescentiae excessit aetatem." PLINIUS, *Historiae naturalis*, lib. VII, c. 36, schrijft: » CORNELIA juve- » nis est, et parere adhuc potest;" GELLIUS, *Noctes Atticae*, lib. X, c. 18, zegt: » SERVIUM TULLIUM » pueros appellasse, qui minores essent annis 17, » ad annos 46 juniores, supra eum annum senio- » res." Bij deze verdeeling van levensstanden zal ik TACITUS zelven doen spreken. Gewagende van de krijgsspelen der Germanen, zegt hij, in c. 33, *De moribus Germanorum*: » Sic instituere majo- » res, posteri imitantur;" waarop hij laat volgen: » Hi lusus infantiam hae juvenum aemulationes, » perseverant senes." — Sprekende over een tijd- vak van een getal jaren, zegt TACITUS, in *Vita AGRICOLAE*, c. 3: » Quibus juvenes ad senectute- » tem, senes prope ad ipsos exactae aetatis terminos » per silentium venimus."

Nu nog iets over het woord *aequales*.

Ik neem aan, dat PLINIUS de briefschrijver bij het omkomen van zijnen oom het 18de levensjaar was ingetreden, en men zal uit FABRI *Thesaurus*, in voce, leeren, dat *aequales* zijn, » qui eodem » tempore vivunt." CICERO, in *Oratore*, c. 30,

zegt: » DEMOSTHENES maximos oratores habuit aequalis," bedoelende daarmede tijdgenooten, niet van denzelfden ouderdom. VORSTIUS, *De Latinitate*, p. 82, meldt: » Dicitur etiam aequalis alicui, » qui est ejus συγχρόνως quique eodem tempore quo » alius quidam vixit, etsi annos forte plures aut » pauciores quum alter habuerit." Wanneer wij nu stellen, gelijk vroeger is gemeld, dat, bij de ontzettende uitbarsting van den *Vesuvius*, TACITUS oud was 30 jaren, en PLINIUS de jonge 17 jaren, dan voorzeker zal het noemen van TACITUS en PLINIUS » propemodum aequales," in verband beschouwd, geenszins kunnen strekken, om den geschiedschrijver TACITUS onmogelijk als Procurator *Galliae Belgicae* aan te nemen, te minder, wanneer men bij de woorden » propemodum aequales" onmiddelijk aantreft de uitdrukking van PLINIUS, die zich bij het omkomen van zijnen oom noemt *adolescens*, en van TACITUS getuigt: » Cum » jam tu fama gloriaque floreret, te sequi tibi » longo sed proximus intervallo et esse et haberi » concupiscebam." Alles, dunkt mij, eigenaardig leidende tot het, door mij gesteld, verschil in den ouderdom van TACITUS en PLINIUS.

Er bestaan nog andere redenen, welke de opening van de staatkundige loopbaan van TACITUS, als Procurator *Galliae Belgicae*, bevestigen. Immers, door zijne voortreffelijke hoedanigheden geacht, en meer bijzonder door zijn huwelijk met de dochter van AGRICOLA, welke bij VESPASIAAN in

hoog aanzien was, bekend geworden, moest hij als homo novus weldra trapswijze in aanzienlijke betrekkingen komen. Misschien is hij na het eindigen van het procuratorschap in eene aanzienlijke betrekking gekomen; maar wij weten uit zijne eigene opgave, *Annales*, lib. XI, c. 11, dat hij onder DOMITIAAN Praetor was, hetwelk men kan stellen op het jaar van Rome 841, waarna hij in het jaar 850 Burgemeester was.

De bedenking over het verblijf van TACITUS in *Germanië*, door den Heer VAN WIJN ontkenkend opgelost, kan eigenaardig van de andere zijde worden opgevat. Was het wel te vermoeden, dat een ander schrijver het verblijf van TACITUS in *Germanië* zoude melden? Het niet melden van zoodanig iets kan toch niet de ontkenning vestigen. Is het niet melden van zijn verblijf aldaar door hem zelve wel genoegzaam, om dat verblijf te verwerpen? daar wij weten, dat een groot gedeelte zijner geschiedboeken is verloren gegaan, en daaronder (hetwelk bijzonder aandacht verdient) het tijdvak, waarin TACITUS Procurator *Galliae Belgicae* was onder de regering van Keizer VESPASIAAN. Wanneer ik hem zie melden, in cap. 8, *De moribus Germanorum*: » *Vidimus sub Divo VESPASIANO VELLEDAE* diu » apud plerosque numinis loco habitam, » van welke hij, in *Historiarum*, lib. IV, c. 61, zeide: » Ea » virgo nationis *Bruclerae* (dus digt aan de grenzen » van *Gallia Belgica*) late imperitabat vetere apud » Germanos more, quo plerasque feminarum fati-

» dicas, et augescente superstitione arbitrentur » Deas;” dan moet ik de wendingen, door den Heer VAN WIJN aan die woorden gegeven, verwerpen, en word ik daarentegen meer bevestigd in mijne gevoelens, dat TACITUS, die zoo naauwkeurig bij uitnemendheid over de Bataven en Friezen geschreven heeft, Procurator *Galliae Belgicae* onder Keizer VESPASIAAN is geweest, en toen met eigene oogen heeft gezien de beruchte VELLEDA, welke, volgens schrijvers, bij de zegepraal van DOMITIAAN over de Catten, tot den trein onder de gevangenen heeft behoord.

